

KOMPETENSİYALARA ƏSASLANAN MODUL METODİKASI ƏSASINDA APARILAN TƏDRİSİN MƏZMUNU VƏ SƏRİŞTƏLƏRİN FORMALAŞDIRILMASI MƏSƏLƏLƏRİ

Rəsul Əsgərov,
Azərbaycan Respublikası Təhsil İnstitutunun
Peşə təhsilinin inkişafı şöbəsinin müdiri,
Əməkdar müəllim
e-mail: resul1940@mail.ru

Malik Qurbanov,
Azərbaycan Respublikası Təhsil İnstitutunun
baş mütəxəssisi, dissertant
e-mail: tehsilproblemleri@mail.ru

UOT: 37

Xülasə. Məqalədə kompetensiyalara əsaslanan modul metodikası əsasında aparılan tədrisin məzmunu, peşə standartları, məzmunun kurikulum əsasında formalaşdırılması, sərişmələr, ənənəvi təhsillə müqayisədə modul metodikasının üstün cəhətləri və təhsil alanlarda peşə kompetensiyalarının modul dərslilər vasitəsi ilə aşılmasının vacibliyi kimi məsələlər öz əksini tapmışdır.

Açar sözlər: kompetensiya, modul, təhsil, peşə standartı, kvalifikasiya.

Key words: competency, module, education, occupational standard, qualification.

Ключевые слова: компетентность, модуль, образование, профессиональный стандарт, квалификация.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyevin daim diqqət mərkəzində olan peşə təhsili sahəsində son zamanlar bir sıra yeniliklər tətbiq olunur ki, onlardan biri də tədrisin nəticəyönlü, səriştəəsaslı və modul-şərtlü təhsil proqramları (kurikulum) əsasında həyata keçirilməsi və modul dərş vəsaitlərinin yazılmasıdır. Bu, çox tədqirəlayiq haldır. Modul metodikası klassik tədris üsullarından fərqli olaraq təhsiləndə səriştələrin formalaşmasını əsas məqsəd kimi ön plana çəkir. Tədris prosesinin bu əsaslar üzərində qurulması peşə təhsilinin məzmununu əmək bazarının tələblərinə uyğun çevik şəkildə qurmağa imkan verir.

Peşə təhsilinin məzmunu təhsiləndə, cəmiyyət, dövlətin və ayrı-ayrı işəgötürənlərin maraq və tələblərini əks etdirməlidir. Məzmun təhsiləndənin yaş, fizioloji və psixoloji xüsusiyyətlərini nəzərə almaqla dünyagörüşünü formalaşdırmalı və əmək bazarının tələblərinə uyğun zəruri bilik, bacarıq və səriştələrə yiyələnmələrini təmin etməlidir. Məhz məzmunun hesabına təhsiləndə müstəqil və yaradıcı şəxsiyyət kimi əmək fəaliyyətinə hazırlanır, cəmiyyətin faydalı və məhsuldar üzvünə çevrilir.

Peşə təhsilinin məzmunu müvafiq peşə standartları əsasında formalaşdırılır. **Peşə standartı** – konkret peşə sahələrində işçilərin yerinə yetirdikləri əmək funksiyalarına qoyulan ümumi

tələbləri sistemli şəkildə əks etdirən sənəddir. Peşə standartı əsasında Milli Kvalifikasiyalar Çərçivəsinə uyğun olaraq ixtisasın kvalifikasiya standartı hazırlanır. **Kvalifikasiya standartı** – müxtəlif səviyyələrdə kvalifikasiyaların verilməsi üçün tələb olunan kompetensiyaları (səriş-tələri), təlim (öyrənmə) nəticələrini və qiymətləndirmə meyarlarını özündə ehtiva edir. **Kvalifikasiya** – şəxsin müvafiq standartlara uyğun olan təlim nəticələrinin əldə edilməsi haqqında səlahiyyətli qurum tərəfindən aparılan qiymətləndirmə və təsdiqetmə prosesinin rəsmi nəticəsidir ki, o, kvalifikasiya standartı əsasında müəyyənləşdirilir. Belə ki, peşə standartı əsasında kvalifikasiya standartı, onun əsasında isə nümunəvi təhsil proqramı (kurikulum) hazırlanır və Azərbaycan Respublikasının Təhsil Nazirliyi tərəfindən təsdiq edilir.

Peşə təhsili üzrə ixtisasın işçi təhsil proqramı (kurikulumu) peşə təhsilinin dövlət standartları, ixtisasın peşə standartı və peşə təhsilinin məzmununa dair tələblər nəzərə alınmaqla peşə təhsili müəssisələrində maraqlı tərəflərin nümayəndələrinin (işəgötürənlər, mütəxəssislər, təhsilənlər, təhsilverənlər) iştirakı ilə nümunəvi təhsil proqramı (kurikulum) əsasında hazırlanır və təbiiq edilir.

Peşə təhsilinin məzmunu təhsilənlərin modullar vasitəsi ilə əsas səriştlərə malik olmalarını təmin edir ki, bunlar da aşağıdakılardır: **Ana dilində ünsiyyət:** *ana dilinin qrammatik xüsusiyyətlərindən istifadə etməklə şifahi və yazılı ünsiyyət qurur.* **Xarici dildə ünsiyyət:** *dilin qrammatik xüsusiyyətlərindən istifadə etməklə xarici dildə şifahi və yazılı ünsiyyət qurur.* **Hesablama əməliyyatlarını yerinə yetirmə:** *məsələlərin həllində riyazi düşüncə nümayiş etdirməklə hesablamalar aparır, qrafik və cədvəllər hazırlayır, onlardan istifadə edir.* **İnformasiya texnologiyaları:** *məlumatları əldə edir, qiymətləndirir və müvafiq sosial media vasitələrindən istifadə edir. Onun hesabına rəqəmsal məzmun hazırlayır və eyni zamanda informasiya-kommunikasiya texnologiyalarından (İKT) təhlükəsiz şəkildə istifadə edir.* **Peşə etikası:** *peşəkarlıq prinsiplərinə riayət edir, vaxtdan səmərəli istifadə etmək şərti ilə qrup daxilində işləyir, iş yerində davranış qaydalarını bilir.* **Sahibkarlıq:** *sahibkarlıq ideyalarını və imkanlarını müəyyən*

etməklə biznes plan hazırlayır. **Şəxsi inkişaf və karyera planlaşdırılması:** *normativ hüquqi sənədlərdən istifadə edir, karyera məqsədlərini müəyyənləşdirir, ölkədə və dünyada baş verən siyasi, ictimai və iqtisadi prosesləri şərh etməyi bacarır.* **Estetika və mədəni özünüifadə:** *Azərbaycanın mədəniyyət və incəsənət xadimlərinin əsas əsərlərini, dünya incəsənət nümunələrini və s. öyrənir, etiket və nəzakət qaydalarını təhlil edərək onlardan istifadə etməyi bacarır.*

Hazırda ölkəmizdə ixtisasların peşə və kvalifikasiya standartları Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2019-cu il 12 dekabr tarixli, 474 nömrəli Qərarı ilə təsdiq edilmiş “Peşə və kvalifikasiya standartının hazırlanması, yenidən hazırlanması, təsdiq edilməsi, qeydiyyatının aparılması və müddətinin uzadılması Qaydaları” əsasında hazırlanır. Bu Qaydaların bir sıra müddəaları həmin qurum tərəfindən 2019-cu il 11 mart tarixli, 85 nömrəli Qərarla təsdiq edilmiş “Peşə təhsilinin dövlət standartları” ilə uyğun gəlir. Məsələn, “Peşə təhsilinin dövlət standartları”nda adları yuxarıda qeyd edilmiş 8 əsas səriştə modulundan dördünün (Ana dilində ünsiyyət – Azərbaycan dilində ünsiyyət; Hesablama əməliyyatlarını yerinə yetirmə – riyazi hesablama; İnformasiya texnologiyaları – informasiya və kommunikasiya texnologiyaları (İKT); Peşə etikası – peşə etikası və sosial həyat bacarıqları) adı dəyişdirilmiş, ikisi “Şəxsi inkişaf və karyera planlaşdırılması”, “Estetika və mədəni özünüifadə” modulları isə başqa iki modulla – “Öyrənmənin üsullarına yiyələnmək” və “Azərbaycan Respublikası qanunvericiliyinin əsasları” ilə əvəz edilmişdir.

Bu Qaydalarda əsas səriştə modullarından sonra ümumi səriştə modulları və axırda ixtisasın spesifik səriştə modulları verilir. Təcrübə göstərir ki, modul başlıqlarının bu ardıcılıqla tərtibi müəyyən anlaşılmazlıq və çətinliklər yaradır. Yaxşı olar ki, tərtibçilər əvvəlcə spesifik modul başlıqlarını formalaşdırsınlar. Yəni iş ixtisasın strukturlaşdırılmış funksional (spesifik) modullara (modul bloklarına) bölünməsindən başlasınlar.

Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2018-ci il 18 iyul tarixli, 311 nömrəli Qərarı ilə təsdiq edilmiş “Azərbaycan Respublikasının ömürboyu təhsil üzrə Milli Kvalifikasiyalar

Çərçivəsi”ndə yazılır: “*Kompetensiya (səriştə) – şəxsin hər hansı bir işi düzgün icra etmə bacarığı; hər hansı bir fəaliyyət və ya tədqiqat sahəsində, eləcə də peşəkarlıq və şəxsi inkişaf prosesində bilik, bacarıq, sosial və ya metodoloji qabiliyyətlərdən istifadə etmə bacarığı; müvafiq bilik, bacarıq və yanaşmadan istifadə edərək, fəaliyyəti peşəkar mühitdə tələb olunan standartlara uyğun icra etmə bacarığıdır.* “Kompetensiya” terminin əhatə dairəsi şərhədən də görünür kimi, “səriştə” sözündən qat-qat genişdir. Modul metodikasının ənənəvi təhsildən üstünlüyü də elə budur – o, təhsilənlərə müəyyən səriştləri verməklə kifayətlənmir. Peşə üzrə müəyyən səriştlərə sahib olan şəxs, heç də kompetensiyalı işçi hesab olunmur.

Kompetensiyalı işçi olmaq üçün kollektivdə işləməyi, insanlarla həssas münasibət və ünsiyyət qurmağı, lazım gələndə müstəqil qərar qəbul etməyi bacarmalısan. Ünsiyyət mədəniyyətinin olması, təbiətə və insanlara həssas münasibət bəsləməyi bacarmalısan. Məsuliyyət və cavabdehlik hissinin olması, öz qüvvəyə inanmalı, müstəqil öyrənməyi bacarmalısan. Ətraf mühiti qorumaq, perspektivi planlaşdırmağı bacarmalısan. İqtisadiyyatı bilməli, mövcud qanunvericiliyə bələd olmalısan. Öz hüquqlarını bilməli, lazım gələndə kollektivin hüquqlarını da müdafiə etməyi bacarmalısan. “Rəqabət” və “bazar” anlayışlarından məlumatın olmalıdır. Şəxsi biznesini qurmağa və sahibkar kimi fəaliyyətə hazır olmalısan.

Kurikulumların hazırlanması və modul dərsliklərinin yazılması zamanı təkcə ayrı-ayrı səriştlər yox, bütövlükdə təhsil alanın təhsilin sonunda sahib olacağı kompetensiyalar əsas götürülməlidir. Ayrı-ayrı səriştləri modul kimi verməklə peşəyə vacib bütün kompetensiyaları aşılamaq mümkün deyil. Kurikulum hazırlarkən tədrisin məzmununu elə mükəmməl şəkildə düşünülməlidir ki, ayrı-ayrı modullar şəkilində verilməyən səriştlərin aşılama da yaddan çıxmasın və son nəticədə vahid məzmun altında aparılan tədris təhsilənlərin kompetensiyaların hamısını aşılansın.

Yeri gəlmişkən onu da qeyd etmək yerinə düşər ki, kompetensiyalara əsaslanan modul metodikasının qayəsi heç də ayrı-ayrı fənlərin (modulların) hesabına kompetensiyaları forma-

laşdırmaq deyil. Fənyönümlü olmaq ənənəvi tədris metodunun əsas qayəsidir. Fənyönümlü tədrisin qüsurlu cəhəti elə budur – o, fənyönümlüdür, yəni fənlərin sayı azalanda təhsilənlərə tədris ediləcək materialların miqdarı və tədris saatları azalır ki, bunun nəticəsində tədrisin sonunda gözlənilən nəticələr alınmur. Nəticə yara dacaq məzmun kiçilir. Fənlərin sayı çoxaldıldıqda isə təhsilənlərin tədris yükü artır. O, çoxsaylı akademik fənləri öyrənmə bilmir. Əslində ona bu qədər çox sayda fənni öyrənmək heç lazım da deyil. Fənlərin sayı çoxaldıqca ixtisas fənlərinə verilən saatların miqdarı azalır. Praktiki işlərə və istehsalat təcrübəsinə qoyulan tələblər formal olaraq icra edilir. Nəticə etibarilə təhsilənlər “Diplom” alır, amma aldığı peşə üzrə kompetensiyaları yox dərəcəsində olur. İşəgötürən ona lazım olan kompetensiyaları olmayan məzmunu işə götürür. Dövlət böyük məbləğdə vəsait xərcləyərək mütəxəssis hazırlayır, lakin o, əmək bazarının tələblərini ödəmədiyindən gərəksiz olur, işsiz qalır.

Kompetensiyalara əsaslanan modul metodikasının ənənəvi tədris metodokasından üstün cəhəti onun fənyönümlü deyil, məhz kompetensiyalara əsaslanmasıdır. Bu zaman tədrisin məzmunu elə formalaşdırılır ki, onun hər bir elementi kompetensiyaların aşılmasına xidmət edir. Əsas məsələ hansı fənlərin tədris olunması deyil, sonda alınan nəticədir. Bu nəticə elə olmalıdır ki, təhsil almış şəxsə kompetensiyalı işçi kimi hər yerdə ehtiyac olsun. O, karyerasını qura bilsin, həm özünə, həm də dolayı yolla ölkə iqtisadiyyatına töhfə verə bilsin.

Kompetensiyalara əsaslanan modul metodikası biliklərin ayrı-ayrı akademik fənlər formasında tədrisini deyil, mümkün qədər az sayda modullar vasitəsi ilə tədrisinə üstünlük verir. Təhsilənlərdə yalnız ona lazım olan bilik və bacarıqları aşılamağa çalışır. Burada say yox, nəticə önəmlidir. Modul metodikasında ayrı-ayrı fənləri tədris edən çoxsaylı müəllim heyəti nəzərdə tutulmur, məsələn, peşə təhsili pilləsinə uyğun səviyyədə əməyin mühafizəsi və təhlükəsizlik texnikası qaydalarını müstəqil fənn kimi tədris edən müəllim-pedaqoga ehtiyac varmı? Düşünürük ki, buna ehtiyac yoxdur, əksinə, onun müstəqil fənn kimi tədrisi əslində qarmaqarışıqlıq yaradır. Səbəb sadədir. Akademik biliklər fənn formasında

tədris olunan zaman əmək mühafizəsi və təhlükəsizlik texnikasına ayrılan saatların miqdarı çoxalır, bir fənn kimi onun əhatə dairəsi genişlənir və məramı ümumiləşir. O, yüzlərlə peşə sahəsinə aid norma və qaydaları özündə ehtiva edə bilmir. Əslində buna heç ehtiyac da yoxdur. “Satıcı” “sürücü”nün bilməli olduğu təhlükəsizlik texnikası qaydalarını məcburən niyə öyrənməlidir? Hər bir təhsilalan seçdiyi peşəyə aid əmək mühafizəsi və təhlükəsizlik texnikası qaydalarını öyrənməlidir. Təhsilalanın əlavə nəyi isə öyrənməsi onun hüququdur, amma məcburi öyrətmə, yəni vacib olmayan materialların tədrisin məzmununa daxil edilməsi tədris yükünü ağırlaşdırmaqdan savayı başqa bir şey deyil. Bu yanaşma, hətta bəzən anlaşılmazlığa belə gətirib çıxardır. Məsələn, “Kargüzarlıq” peşəsi üzrə təhsilalana yanğından mühafizə tədbirləri əvəzinə tikintidəki təhlükəsizlik texnikası qaydalarını öyrətməyin nə mənası var? Bu mənada, əməyin mühafizəsi, təhlükəsizlik texnikası qaydaları və yanğından mühafizə tədbirləri məzmununda ayrıca modul (fənn) kimi deyil, ixtisas fənninin tərkib hissəsi kimi verilməli və mütləq şəkildə ixtisas müəllimi tərəfindən tədris edilməlidir.

Nəticə. Son zamanlar hazırlanan modul dərsliklərdə peşə üzrə məzmunun kurikulumda nəzərdə tutulmuş formada – nəticəyönümlü istiqamətdə verilməsi təqdirəlayiq haldır. Düşünürük ki, dərslik müəllifləri təhsilalanlarda peşə üzrə kompetensiyaların daha mükəmməl şəkildə aşılması üçün mümkün olan bütün vasitələrdən istifadə edəcəklər. Çünki modul dərs vəsaiti peşə üzrə məzmunun verilməsi və kompetensiyaların aşılması üçün həm təhsilverənlərin, həm də ki təhsilalanların istinad etdiyi ilkin mənbədir.

ƏDƏBİYYAT

1. Azərbaycan Respublikasının ömürboyu təhsil üzrə Milli Kvalifikasiyalar Çərçivəsi. Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2018-ci il 18 iyul tarixli, 311 nömrəli Qərarı.

2. Peşə təhsilinin dövlət standartları. Azər-

baycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2019-cu il, 11 mart tarixli, 85 nömrəli Qərarı.

3. “Təhsil haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu. Bakı, 2009.

4. Peşə və kvalifikasiya standartının hazırlanması, yenidən hazırlanması, təsdiq edilməsi, qeydiyyatının aparılması və müddətinin uzadılması Qaydaları. Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2019-cu il 12 dekabr tarixli, 474 nömrəli Qərarı.

5. Əsgərov R., Qurbanov M. Modul tipli kurikulumlar və peşə-ixtisas təhsili. Bakı, “Mü-tərcim”, 2015.

R.Asgarov, M.Gurbanov

Content-based teaching and issues of skills development based on competency-based modular methodology

Abstract

The article addresses issues such as the content of teaching based on competency-based modular methodology, professional standards, curriculum-based content formation, competencies, advantages of modular methodology compared to traditional education and the importance of applying professional competencies in students through modular textbooks.

Р.Аскеров, М.Гурбанов

Задачи обучения и формирование компетенций на основе модульной методологии, основанной на компетенциях

Аннотация

В статье рассматриваются такие вопросы, как содержание обучения, основанного на модульной методологии, основанной на компетенциях, профессиональных стандартах, формировании содержания на основе учебной программы, компетенциях, преимуществах модульной методологии по сравнению с традиционным образованием и важности привития профессиональных компетенций с помощью модульных учебников.